

EUSKERAZKO ZENBAKERA

G A Y A

- I.—Zenbakera-azalpena
- II.—Idazlien usteak
- III.—Uste espena

I

Zenbakera-azalpena

1. Zenbakera, zenbaki edo kopuru guziak itz eta mara gutxiren bidez, itzez ta idatziz, agertzeko era baizik besterik ez da: alegia, zenbatzeko era.

2. Askotako zenbakerak sortu izan ditu gizonak: bostekoa, seikoa, amarekoa, amabikoa, ogeikoa, t. a. Australi ta Tasmani'ko eri batzuek bikoa ere erabiltzen ornen dute. Colombia'ko betoyarak, oñaritzat esku bateko beatzak arturikan, bostekoa sortu zuten, eta ogei adirazitzeko *lau esku* esaten dute; baita guaranitarak, ere, amar adirazitzeko *bi esku* esaten ornen dute. Amarekoa eri askotan sortu zan; berau da oituena. Oñaritzat bi eskuetako beatzak artuta sortu zan noski, Ovidio'k idatzi zuan bezela:

*sed quia tot digiti per quos numerare solemus
hic numerus magno tunc in honore fuit.*

Ogeikoa oraindikan eri askotan erabiltzen da. Mexico'ko mayarak eta Japon'go aindarak aspaldi sortu ta erabili zuten; eta zenbakera onen aztarnak beste eri askotan ere agiri dira, keltar ta dinamarKaren izkuntzetan eta.

Euskaldunen zenbakera ere geyenez ogeikoa da.

3. Esandako zenbakera oyetan maizenik erabili oi diran marak bitzuek dira: eromarenak eta arabitararenak. Lenengoak, zenbaki

guziak azaltzeko, zazpi izki abek baizik ez zituzten: *I, V, X, L, C, D, M*.

Arabitarak Europa'ra ekaritako amar zenbaki-marak abek dira; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0. Abexek erabiltzen dira maizen; eromarenak, noizpeinka, zenbakarenak adirazitzeko baizik bestetan ez.

4. Onezkero, gure zenbakerara yo bear' degu. Ona emen, euskerazko zenbaki-itzak:

- 1 bat
- 2 bi, biga, bida, bir
- 3 iru, iror, hirur, hiru
- 4 lau, laur
- 5 bost, bortz
- 6 sei, xei
- 7 zazpi, zaspi, saspi
- 8 zortzi
- 9 bederatzi, bederetzi, beretzi, bederatzü
- 10 amar, hamar
- 11 amaika, amaka, ameka, hamaka, hameka
- 12 amabi, hamabi
- 13 amairu, amiru, amiror, hamairur, hamahirur
- 14 amalau, hamalaur
- 15 amabost, hamabortz, hamabost
- 16 amasei, amaxei, hamasei
- 17 amazapi, hamazapi
- 18 amazortzi, emezortzi, hamazortzi, hemezortzi
- 19 emeretzi, hemeretzi, hemeretzü, hameretzi
- 20 ogei, ogoi, hogeï, hogoi
- 40 ber'ogei, ber'ogoi, . . .
- 60 irurogei, hirur hogoi, hiruetan ogoi . . .
- 80 larogei, laurogei, lauetan hogoi . . .
- 100 eun, egun, ehun, ein, bostogei

5. Oar'ak:

1.ª Gipuzkeraz ta bizkayeraz lenengo itzak dira oituenak.

2.ª **Bost** eta **amaika** *asko* adirazitzeko ere erabiltzen dira.

3.ª **Ogei**, **ber'ogei**, **irurogei** ta **larogei** itzetan argi agiri da euskerazko zenbakera ogeikoa dana. **Bostogei**-ordez, baña; *eun* esaten da; eta oiezkeroko ogeiko erak ez du yaraitzen.

4.ª **Biga**, bakarik dagola erabiltzen da: *Bi gizon etori' dire. Zenbat gizon etori' dire? Biga etori' dire.*

6. Ogeiko batetik besterañoko zenbakiak onela be'eresaten dira:

21 ogei ta bat, ogetabat, hogoi ta bat . . .

22 ogei ta bi, ogetabi . . .

23 ogei ta iru, ogetairu

24 ogei ta lau, ogetalau

25 ogei ta bost, ogetabost

26 ogei ta sei, ogetasei

27 ogei ta zazpi, ogetazazpi

28 ogei ta zortzi, ogetazortzi

29 ogei ta bederatzi, ogetabederatzi

30 ogei ta amar, ogetamar

31 ogei ta amaika, ogetamaika

32 ogei ta amabi, ogetamabi

33 ogei ta amairu, ogetamairu

34 ogei ta amalau, ogetamalau

35 ogei ta amabost, ogetamabost

36 ogei ta amasei, ogetamasei

37 ogei ta amazapi, ogetamazapi

38 ogei ta amazortzi, ogetamazortzi

39 ogei ta emeretzi, ogetemeretzi

Ogetabat, ogetabi, t. a., Bizkayan erabiltzen dira geyen

Beste ogei-tartetakoak ere esandakoen antzera:

41 be'rogei ta bat, be'rogetabat

50 be'rogei ta amar, be'rogetamar

51 be'rogei ta amaika, be'rogetamaika

62 irurogei ta bi, irurogetabi

70 irurogei ta amar, irurogetamar

90 larogei ta amar, larogetamar

99 larogei ta emeretzi, larogetameretzi

7. Ona emen eunekoak:

100 eun, egun . . .

200 bereun, berehun . . .

300 irureun: irurehun . . .

400 laureun, lareun, lauretan ehun

500 bos teun,

600 seireun

700 zazpireun

800 zortzireun

900 bederatzireun

8. Oar'ak:

1.^a Lenago, 6'g. atalean, aitatu dan **bostogei** itza, Azkue yaunak dionez, bakan bakana da.

2.^a Sortaldeko euskaldunak irurenezkeroz beste eunekoak onela esan oi dituzte:

400 lauretan ehun

500 bortzetan ehun

700 zazpitan ehun, et. a.

3.ª Bederatzireunetik gora ere sortaldetar'ak beste euneko ba tzuek noizpeinka erabiltzen dituzte: ama'reun, hamekareun; et. a.

9. Maizen erabiltzen diran beste zenbaki aundiak:

1.000 miã, mila, milia, mil, ama'reun, anei

1.000.000 mi'loe, mi'loi, miliu; unei

1.000.000.000 miã mi'loe, miliar bat

Miã'tik mi'loi'ra zenbaki guziak be'resatzen dira.

Anei ta **unei** itzak ez dira za'arak, orain ogetama'renbat urte sortuak baizik; idaztietan e'ruz erabili dira, ordea.

10. Oar'gariak dira sortaldeko zenbaki-esakun abek:

bizpairu (bi edo iru)

bizpalau (bi edo lau)

lazpabost (lau edo bost)

lazpazortzi (lau edo zortzi)

bospasei (bost edo sei)

Lenbizikoa, batez ere, e'ruz erabiltzen dute.

11. **Zenbakar'enak.**

Beste zenbaki-itzai **gar'en** (zubereraz **ger'en**) atzizkia geiturikan eratzen dira: bigar'en, seigar'en; edo, biger'en, seiger'en.

Lenengo, **lenbiziko**, **lelengo**, **lehen** erabiltzen dira **batgar'en-** ordez; beste zenbakiari lotuta dagoala, bai, **gar'en** atzizkia erantzten zayc: ogetabakar'en.

Irugar'en- ordez ere i'noiz **heren** erabili bide da, **herenegun** itzak erakusten digunez.

Azkenengo, **azken**, **azten** itzak ere gar'en atzizki-gabe oitzen dira.

12. **Zenbanakoak.** Abek, *na* ta *ra* atzizkietaz antolatzen dira:

bana, bedera

biña, bira

iruna, hirurna

launa, laurna

bosna, bortzna
 seina, seira
 zazpiña, zazpira
 zortziña, zortzira
 bederatziña, bederatzira
 amarna, hamarna
 ogeina, hogoirra

13. Zenbakiak idatziz.

Antxiñako euskaldunak, zenbakiak idatziz azaltzeko, zelako ma'ra edo iku'rak erabiltzen zituzten ez dakigu. Orain, beriz, pelotarien esku-aldiak eta ekintza batzuetan saltzen diran zo'roak-edo oroitarazitzeko (1) izan ezik, euskeraz ere, beste izkuntza geyenetan bezela, zenbakiak idazteko arabita'ren zenbaki-ma'rak erabiltzen ditugu; eta ama'reraz erabi'li ere, ez ogeyeraz, zenbakiak oguzi edo esatean bezela. Alegia; 30 idatzi, ta ogei ta amar esan; 52.095 idatzi, ta ber'ogei ta amabi mi'la ta larogei ta amabost esan.

Zenbakarenak idazteko, arabitar ma'rak ga'ren (g.) atzizkia eran-tsirik, edo ta, eromare'n izkiak, oitzen dira: 3'g. eguna; III eguna.

Oartu: zenbakarenak beti aurretik yari oi dira; beste zenbakietatik, ordea, bat beti atzetik eta bi naiz aurretik naiz atzetik.

II

Idazlien usteak

ASTARLOA (1803)

14. Astarloa'k, euskera lenengo izkuntza zalako bere ustea egiztatzeko, zenbaki-izenak ere aztertu zituan; eta berak dionez euskerazko zenbakien itzorkunak abek dira:

1 - Bat. B-a-t; b = bekoa, a = edatua, t = iraukora'. Antxiñan. bat adirazitzeko, lu'ean (beko) ma'ra (luzea ta iraukora'a) egiten bide zuten.

(1) Ikazkiñak, ikazkin-taya deritzan egurtxoan gurutzetxo, koska, ebaki ta zulo'xoak egiten dituzte. Gurutze aunditxoak eun karga ikatz adirazitzen dute, gurutze txikiak amar karga, koskak karga bana. ebakiak karga-erdi edo zo'rokada (zakukada) bana ta zuloak zoro-erdiña.

2 - Bi. B-i: i = *bata*, ta oneri *b* izkia geituezkero ora *bi* gauza.

3 - Iru. -I-r-u: iru izki jaririk *iru* adirazi.

4 - Lau. Lau gauza ikurtzeko, lau mara elkar-loturikan egindako *laukia* egiten bide zan; eta laukitik *lau* lenengo zatia geratu zenbaki onen izentzat.

5 - Bost, bortz. B-ortz: b = *beko* ta *ortz*. Zenbaki au adirazitzeko, goiko une batetik beranzko bost ortz edo mara egiten bide ziran.

6 - Sei. Se-i = ze-i; edo, bata xetuta, askotuta.

7 - Zaspi. Bere itzorkuna: i (bateko) asko.

8 - Zortzi. Itzorkuna: i (bateko) -sorta, pila.

9 - Bederatzi. Azkenengo *i* edo batekoak.

10 - Amar. Amar'atzetik (!): bi eskuetako beatzak amar'atu edo aikartuta adirazten zutelako. Lateraz erabiltzen zan X izkiak ere bi eskuak ikurtzen ditu.

11 - Amaika. Amar-ika = amar-bat. Ika = i-ka: i = *bat*, k = *egikuntza*; *bat-ka* zenbatzea. Beste itzorkuna: i-ka, i = *mara*, ka = *gauza*, edo marazko gauza.

20 - Ogei. O = *goya*, gei = *geyago*: goyena, edo, gorabiderik aundiena.

100 - Euskaldunak antxiñan zenbaki au *bostogei* esaten zutela uste izan genezake; baña, gaurko *eun* itza ere egokia da, euna edo oyala (arizko eunak baño lenago armiarma-eunak nabaitu zituzten noski) eun lako zenbaki aundia ikurtzeko egokia zan, ari askoz eginda dagolako.

ERO (1815)

15. Onen ustez euskerazko zenbaki-izenak Yainkoak egindako izakien izenak dira.

1 - Bat. B-at = b-ata (aita, sorburua). Yainkoaren izena, izak guzien Aita dalako.

2 - Bi. B-i = le'roa, luzera. Luzera ornen da Yainkoak egindako lenengo izakia.

3 - Iru. I-r u = lerò-igikun-ugari. Igikuna, Yaunak irazandako irugaren gauza (!).

4 - Lau. La = *bakuntza*, u = *ugari*: gaya, izakaya, geroko izaki guzien gaya.

5 - Bost. B-ost = azkena, elburua: Yainkoak egindako laugaren gauza (2).

6 - Sei. Sei = *era, tankera*. Izakaya eraturikan izaki bakoitza sortu zan.

7 - Zazpi. Z-azpi = sakontasuna, azpiranzko indara.

8 - Zorzi. Z-or-zi = goratasuna, goranzko indara. Or = **goya**, zi = *le'oa*.

9 - Bederazi. B-eder-azi = edertasun-azia = edertasunaren sorburua.

10 - Amar. Ama-ar = ama, ugaritasuna.

20 - Ogei. O-gei == goi-geya, edo ura.

100 - Eun. E-un: e = *leuna*, un = *mea*, tokia.

1000 - Miña. M-iña: iña edo gauzik eza.

ABBÉ J. ESPAGNOLLE (1900)

16. Onen ustez euskerazko zenbaki-izenak gerkerazkoen seni-deak dira; or'engatik, elkar-antz aundia dutela egiztatu nai du.

1 - Bat. Gerkerazko *hes* (bat) aldatuta: *h'tik b, e'tik a, s'tik t* egiñik.

2 - Bi. Gerkera zarezko *dis* (bi): *d'tik b* egin, eta *s* kenduta.

3 - Irur. Gerkerazko *hiros* (donea) *arithmos* (zenbakia).

4 - Laur. Gerkerazko *nar* (lau), *n'tik l* eginda.

5 - Bost. Gerkera zarezko *post-os* itzetik.

6 - Sei. Gerkerazko *hex* (sei).

7 - Zazpi. Gerkerazko *asti* (zazpi).

8 - Zortzi. Doritaren *orso* itzetik.

9 - Bederatzi. Gerkeraz: *bis* (bi), *péttaras* (lau) ta *has* (bat): bitan lau, ta bat.

16 - Amar. Gerkerazko *hamas* (piña, samalda).

11 - Ameka. Amar-eka (bat).

19 - Ameretzi. Amar-bederatzi.

20 - Gerkerazko *éoika* (antzekoa): amaikatik ogeira batetik amaraña dagolako, ogei amaren astzekoa dala adirazitzeko.

100 - Gerkerazko *hekatyn* (*ekatón*) itzetik **ehun**.

IRIZAR.—CHARENCEY.—GAVEL

17. Lenengoaren ustez laterazko zenbaki-itx geyenak euskerazkoetatik sortu dira, zela sortu diran ez du erakusten, baña; Ero'ren itzorkunak ontzat artzen ditu.

18. Charencey'k, euskerak beste ele askorekiko senidetasuna daula uste; baña. zenbaki-itzetan ez du alako elkar'antz aundirik erakusten: kanadataren *rau* ta gure *lau* antzekoak dirala, bederatzia amaretik bat kenduta eratu zala euskeraz ere kanaderaz ta ugroaltaikar izkelgi batzuetan bezela . . .

19. Gavel yaunak uste duanez, *hirur* itzeko *ur* zatia atzizkia besterik ez dala esan daiteke, ta beraz antxiñako zenbaki-izena *ir* bakarik; eta au, *heren'eko er* zatiaren laguna edo. **Bederatzi**, beñiz, amañi *bedera* (bata) kenduta sortu bide da. Zenbakar'enen azkenengo zatia, gizonen, lagunen eta beste olako itzai eransten zayen *en* atzizkia beraxe dala uste du. Atzizki au lenago, *aundiena*, *lodiena* ta beste olakoetan erabili zan noski, ta oyen antzera zenbakar'enak adirazitzeke ere; *gar'*, *ger* tartizkiak yar'ita, baña.

ARANA-GOIRI (1901)

20. Arana-Goiri'k «Análisis y reformas de la numeración euzkérica» idaztian euskerazko zenbakera zearo aztertu zuan. Idazti o'rek bost atal ditu: lenbizikoan, zenbakera eriak zela erabiltzen duan erakusten du; bigar'enean, zenbaki-itxorkunak bere ustez zeintzuk diran; irugar'enean, euskerazko zenbakerak dituan akatsak dakazki; laugar'enean eta boskar'enean, akats oyek kentzeko bi bideak azaltzen ditu.

Lenengoa ez beste atalak laburki aitatuko ditugu.

21. Itxorkunak:

1 - Bat. *Eri* (beatza)'tik: eri = beri = bedi = bede = bet = bat.

1 - Eka, ika. *Egi* (beatza, e'oa)'tik: egi = ege = ega = eka = ika.

2 - Bi, biga, bida. Bi-egi = bi-ige = biga = bi. Bi-egi, beñiz, *igikun-beatza* esatea bezela da, edo beatz (*egi*) igikora ta bizkora: erpurua, beatzaundia. Antxin-antxiñako gizonak *bat* adirazitzeke, erakus-tatza (index) luzatzen bide zuan, eta *bi* adirazitzeke, beatz o'eri beste beatza, beatzaundia, elkartu; eta ortik bigar'en zenbakiari beatz aundi oren izena, *bi-egi*, ezar'i. **Bidar'en** itxorkuna: bi-eri = bi-ire = bide = bida = bi. *Eri*, len esan danez, beatza da.

3 - Iru, hirur. Il-egi (*Urtzi-zenbakia*) = ir-egu = ir-eu = iru = irur. *Egi*, lenago beatza ikurtzeko bezela, geroago zenbakia ikurtzeko ere erabili edo zan. Beste ele batzutan bezela, antxiñean euskeraz ere *Il*, *El*, Urtziren izena bide zan. Eranegun itzean ere er iru ikurtzeko degu.

4 - Lau, laur. L-egi (*lotura-beatzak*) = legu = leu = lau = laur. Lenengo izkia, 1, lotura-ikuraz itz za'etan degu. Lau adirazitzeko, ordea, esku bateko lau beatz lotuak erakustea bidezkoa zan.

5 - Bost, bortz. Egi-oro-tz (*eskuko beatz guziak*) = egi-or-tz = egu-ortz = euortz = ebortz = bortz = bost.

6 = Sei. Oso-eri (osoa ta beatta, *esku osoa ta beatz bat*) = os-eri = osei = sei.

7 - Saspı, zazpi. Os-eri-bi (*esku osoa ta beatz bi*) = os-er-bi = sarbi = saspı. Itxorkun au egizkoa izatekotan, orain maizenit *zazpi* oguzten dana lenago *saspı* esaten zala aitortu bearko genuke.

8 - Zortzi. Zor'etzi (*lodiak utzi, beatz lodiak utzita beste beatz guziak*) = zortzi.

9 - Bederatzi. Bede-etzi (*bat utzi*) = bederetzi = bederatzi.

10 - Amar. An-eri (*andi zenbakia*) = aner = amar. *An* anditasuna edo goitasuna ikurtzen *gan* eta *andi* itzetan degu.

11 - Amaika. Amar-eka (*amar ta bat*). *Eka* len aitatu da.

19 - Ameretzi. Amar-bederetzi = amaberetzi, ameretzi = emeretzi.

20 - Ogei, hogoi. Egi-di (*esku ta oñetako egi edo beatz guziak*) = ige-di = ugei = ogei. Egi-di = igudi = ugodi = ogoi = hogoi.

100 - Eun, ehun. Egi-un (*zenbaki-muga*) = egu-un = eun.

22. Itxorkun abek dirala-ta, Arana-Goiri'k sumatutako ondorea: Antxiñean euakeraz bi zenbakera erabili bide ziran, bata **bostekoa** (*egi-* zenbakera) ta bestea **amarekoa** (*eri-* zenbakera); biok, geroago, elkartu ta nastu egin ziran eta oraingo **ogeiko** zenbakera sortu. Amarekoari zor zayo orain amaretik ogeira zenbakiak beresatea (amaika, amabi ...). ta bostekoari bostogei-ordez **eun** esatea.

23. Akatsak:

1.ª Mila, miloe, biñoe... erderatiko itzak erabili bear' izatea.

2.ª Bost ogeik **eun** egitea; eta beraz, **seirogei**, **bederatzirogei**, t. a., ez esatea.

3.ª Zenbakera itzez ta idatziz guztiz elkartu-gabe erabiltzea. Au da akats edo okerak aundiena: zenbakiak **ogeyeraz** esan eta **amarreraz** idatzi egitetik naste aundia sortzen da-ta. Bai ba: 30 idatzita ikusiezkerok, *iru* itza dator ezpañetara, ta *ogei ta amar* esan bear, ordea; 51 ikusteak *bost-bat* itzak erakari, ta *berogei ta amaika* esan bear; 79 ikusiaren, *irurogei ta emeretzi* esan, eta abar'.

24. Irugarren akatsetik dator zenbakiztia euskeraz irakasteko ta ikasteko nabaitu oi dan sailtasuna. Zenbakiztia erezagok ikasten dute umeak zenbakiak erderaz esanik, naiz ta berak erderarik yakin ez, euskeraz esanik baño.

25. Akatsak kentzeko bideak.

Erderazko itzen ordez, euskera utzezko itz bériak sortu zituan Arana Goiri'k, zuzteraitzat *egi*, *eri* = *ei* arturikan: *anei*, *unei*, *onei*, *idi*, t. a.

Bitara zuzendu daiteke bigarén okera: edo, ogei-ordez **amar** bigarén mañean yairirik, edo, **bostogei**, **seirogei**, **saspirogei**, **zortzirogei**, **bederatzirogei** ta **eun** esanik, **eun** itzak oraingo **lareun** ikurtzen duala.

Irugarén akatsa ayenatzeko, ere, bi bide ditugu: zenbakiak **ogeyeraz** idatzi, ala zenbakiak **amar'eraz** oguzi.

26. *Ogeikun-arauzko zenbaki-idazkera*. Lenengo emeretzi zenbakiak ikur edo mara bana bear dute, onela edo: 1, 2, 3, 4, V, 6, 7, 8, 9, X $\begin{matrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 & 9 \\ x & x & x & x & x & x & x & x & x \end{matrix}$ ta 0.

Emeretzi zenbaki aben tokia eskubiko lenengoa da; bigarén tokian ogeikoak, ipiñi bear dira, emeretzi ogei egin arte; ogei bider ogeiri *eun* izena ezari, ta emeretzi euneko aben tokia irugaréna izango da; ogei eunekorri *anei* izena, ta laugarén tokia; ogei aneiri *anbei* izena; ogei anbeiri *anirei* izena, ta abar.

27. Ona emen, ogeyerazko amairu mañ-izenak:

1. ^a	bat	1	bat	<i>bat</i>
2. ^a	ogei	10	ogei	<i>ogei</i>
3. ^a	eun	100	ogei x ogei	<i>lareun</i>
4. ^a	anei	1.000	ogei eun	<i>zortzi mañ.</i>
5. ^a	anbei	10.000	ogei anei	<i>160 mañ</i>
6. ^a	anirei	100.000	ogei anbei	<i>3.200.000</i>
7. ^a	unei	1.000.000	ogei anirei	<i>64 miloi</i>
8. ^a	unbei	10.000.000.	ogei unei	<i>1.280 miloi</i>
9. ^a	unirei	100.000.000	ogei unbei	<i>25.600 miloi</i>
10. ^a	onei	1.000.000.000	ogei unirei
11. ^a	onbei	10.000.000.000.	ogei onei
12. ^a	onirei	100.000.000.000	ogei onbei
13. ^a	eidi	1.000.000.000.000	ogei onirei

Adibidez: ogeyeraz zela idatzi 1928? Onela: $\overset{6}{4} 8 = \text{lau eun}$ (*eun* = 400), *amasei ogei ta zortzi* (1).

(1) Yakingaria da-ta emen aitatu bear det 1896'g. urtea, orain dirala 32 urte, ogeyeraz idatzita dagon gomutaria. Lekeitio'tik Mendexara bide-ondoko basatxaunon dago gomutari ori; eta onela dio: Zartasunagatik erotuta ta jausiriko = Basatxaunõ au = Algorta'tar Kauldi = Bizkai ko Lekeitio-Semiak = Azpitik beriragi bere alegiañaz

28. *Amarkun-arauzko zenbaki-oguzkera.* Orain erabiltzen degun amaierazko idazkera ontzat artuta, zenbaki-oguzkera idazkera oreri egokitu litzakioke, onela:

1	bat	100	eun	
10	amar'	200	ber'eun	
20	beramar'	900	bederatzireun	
30	iruramar'	1.000	anei	<i>miła</i>
40	laramar'	3.000	iruranei	
50	bostamar'	8.000	zortziranei	
60	seiramar'	10.000	anbei	<i>amar' miła</i>
70	saspirammar	50.000	bostanbei	
80	zortziramar'	100.000	anirei	<i>eun miła</i>
90	bederatziramar	900.000	bederatziranirei	
		1.000.000	unei	<i>miłoe bat</i>
		10.000.000	unbei	<i>amar' miłoe</i>
		100.000.000	unirei	<i>eun miłoe</i>
		1.000.000.000	onei	<i>miła miłoe</i>
		10.000.000.000	onbei	<i>10 miła miłoe</i>
		100.000.000.000	onirei	<i>eun miła miłoe</i>
		1.000.000.000.000	eidi	<i>biłoe bat</i>

Adibidez: 1.234.123.456.789 = eidi; beronirei, iruronbei, laronei; unirei, berunbirei, irurune; laranirei, bostanbei seiranei; saspireun, zortziramak ta bederatziti.

III

Espena

29. **Astarloa renazko aburua.** Astarloa'k dakazkin itxorkunak amaikatzaizkoa kenduzkero, ez dute egi-antz aundirik: *lauki lau'tik* etortzea bidezkoago da, *lau lauki'tik* baño; *amar'atu* itza ere euskerazkotzat ezin diteke artu.

eragin dau = Jaungua'ren Ama Andijaren = Eta D-Luke N. eta D-Kistopor Ziñopaen = ixen eta aintzarako = Iruron zaimen indar-tsupian = Bere buru ta sendija imiñirik = Paben, Paskal, Gotzone, Sope, ta Nekane = Eragiliaren Seme-alabeak = Euren ata mañematiak 4^X 6^X urtian asitako egipen au = Zorunez urte bigarënan = Amafu dabe.

30. **Ero'renazko eburua.** Onen itxorkunak amesak baizik ez dira; eta *miña* ere euskerazkoa dala esatea geyegitxo da.

31. **Espagnolle'renazko aburua.** Euskera ta gerkerera zembakeraz sanideak diranik ea da agiri: geyegi aldatu bear izan ditu zembakizenak, naiz eusketazkoak naiz gerkerazkoak. **Ameka** ta **emeretziren** itxorkunak zuzen dakazki; eta *bi* ta *irur* itzetan bi ele abek elkar-senidetasuna izan dezakete.

32. **Irizar; Charencey; Gavel. Irizar'ek** Ero'ren itxorkunak ontzat artzen dituanekero, bere usteai ezin garantzi aundirik eman.

Charencey'k dionak ere, bederatzi zembakiazkoa kenduezkero, ez du axolik.

Gavel'ek *hirur* zembakiatzaz ta zembakar'enen *en* azken-atalatzaz dionak egi-antz aundia du; **bederatzi** itzean, ordea, *bat* ikurtzen duan atala *bede* dala, *bedera-* gabe, e'rezago siñetsi diteke.

33. **Arana-Goiri'renazko aburua. Itxorkunak.** Abetan bere adimen zolia, sokun aundikoa, erakutsi zuan. Itxorkunak, ordea, egizkoak ote? Geyenak beintzat egi-antz aundia duten-aren, egizkoak diranik ez nuke esango; gaya zail-zaila bai-da, ta egi utsa arkitzen gaitz. Ortarako, aitatzen dituan aldakuntzak gertatu diranetz yakin bear; eta ori yakiteko nai ta naiezkoak diran antxiñako euskeraren aztarenik ez degu, zoritxare'ez. Aztarenok iñoiz agertuko al dira!

34. **Akatsak.** Iru akats oyek ezin ditezke ukatu. Iruga'enetik, batez ere, ondore kaltegarriak datozkio gure euskerari. Bera dala bide, zembaki-gayetan euskerak arin bai-arin atzera dagi: erderazko zembakera askoz e'rezago zayelako, ikastetxetako umeak ez ezik euskaldun uts diran beste askok ere zembakiak erderaz aitatu oi dituzte. *Treintaisinko'ko* zera, *nobentaikuartro'ko* gertaera, ta beste olako esaerak nun-nai ta noiz-nai entzuten dira.

35. **Akatsak kentzeko bideak. Miña, miñoe,** t. a., erderatiko itzak izanagaitik, baztertuta uztea askori ez zaye atsegin izango. Guztiz baztertu-gabe, yakintza ta erti-gayetan-eta erabiltzeko be'riak ere ontzat artzea ez ote litzake obe izango? *Anei, unei, onei* ta *eidi* beintzat.

Iruga'en akatsa kentzeko lenengo bidea, *ogeyerazko zembakidazkera*, ez da egokia, ezta e'reza ere; bigare'na, ordea, *amar'erazko zembaki-oguzkera*, egoki-egokia da; taña, maia-izenak gutxituezkero e'rezagoa litzake. Ortarako, aneitik gora maña-izen berezirik ez litzake ipiñi bear iru maiatik iru mañara baizik; onela, biloetara iristeko lau itz beri naiko lirake:

<i>anei</i>	mīla
amar anei	amar mīla
eun anei	eun mīla
<i>unei</i>	mīloe bat
amar unei	amar mīloe
eun unei	eun mīloe
<i>onei</i>	mīla mīloe, miliar bat
amar onci	amar mīla mīloe
eun onei	eun mīla mīloe
<i>iedi</i>	bīloe bat
amar eidi	amar bīloe
eun eidi	eun bīloe

36. Azkenez; beste lau māla-itx ber' eraturazkero, kuatriñoetara iritxiko gera, onela:

<i>aneidi</i>	mīla bīloe
amar aneidi	amar mīla bīloe
eun aneidi	eun mīla bīloe
<i>uneidi</i>	triloe bat
amar uneidi	amar triloe
eun uneidi	eun triloe
<i>oneidi</i>	mīla triloe
amar oneidi	amar mīla triloe
eun oneidi	eun mīla triloe
<i>edeidi</i>	kuatriño bat
amar edeidi	amar kuatriño
eun edeidi	eun kuatriño

Adibidez: 987, 654.321.987.654, 321.987.654.321 =

betzeun, zortzamar	ta zazpi <i>edeidi</i> ;
seireun, bostamar	ta lau <i>oneidi</i> ;
ireun, ber'amar	ta bat <i>uneidi</i>
betzeun, zortzamar	ta zazpi <i>aneidi</i> ;
seireun, bostamar	ta lau <i>iedi</i> ;
ireun, ber'amar	ta bat <i>onei</i> ;
betzeun, zortzamar	ta zazpi <i>unei</i> ;
seireun, bostamar	ta lau <i>anei</i> ;
ireun, ber'amar	ta bat

GEIKIA

Idazti-aipa

Eléments de Grammaire Basque. *Louis Geze.*

Grammaire Basque. *Fl. Lécuse.*

Aritmética de casi todas las naciones conocidas. *Hervás.*

Grammaire Basque. *Ithurri.*

The origin and development of number system. *Crawley.*

Essai sur la Langue Basque. *Ribary.*

Le Peuple Basque. *Inchauspe.*

Grammaire des Dialectes Basques. *Van Eys.*

El mundo primitivo. *Erro.*

De la Parenté du Basque avec divers Idiomes. *Charencey.*

L'Origine des Basques. *Espagnolle.*

De l'Eusquera et de ses erderes. *Yrizar y Moya.*

Apología de la Lengua Bascongada. *Astarloa.*

Discursos Filosóficos sobre la Lengua Primitiva. *Id.*

Grammaire Pratique (Gure Herria). *H. Gavel.*

Gramática. *Campión.*

Morfología. *Azkue.*

Eusko-Bilkindegi. *Agiré.*

ZABALA-ARANA'tar' Joseba

Miren-Biotz-Semia